

POMOĆ SPLITA MAKARSKOJ ZA VRIJEME KUGE 1815.

Kuga koja se pojavila u Bosni 1814. ušuljala se usprkos stražarenju i nadziranju trgovačkog prometa, koji ju je obično prenosio, u Makarsko primorje zahvativši od sredine svibnja 1815. i Makarsku. Pokosila je u tom gradu i okolici preko tisuću oboljelih,¹⁾ ometala promet po kopnu i moru²⁾ koji je bio zabranjen da bi se spriječilo njeno širenje što je prijetilo dalmatinskim mjestima a osobito onim splitskog i dubrovačkog kraja. Dubrovačka je intendantura budno pazila da ne prodre u njeno okružje, izdavala o tome proglase svom građanstvu i općinama svog okružja. Jednako je tako i Split nastojao ne samo spriječiti jačanje i širenje zaraze već i pomoći liječenju okuženih. Lađe su iz splitske luke prevozile često životne namirnice: kruh, meso, rižu³⁾ i ostalu hranu koja uvelike nedostajae okuženom a djelomično i raseljenom gradu. Pored Splita su po uputi dalmatinske vlade slali hranu i ostalo i drugi gradovi osobito Omiš, Trogir, Šibenik i Zadar, ali se Split u tome isticao tim više što je i njemu prijetila kuga, usprkos djelovanju njegova lazareta. Tu pomoć su pored gradske općine slali i pojedini Splićani koji bijahu rodbinskim i prijateljskim vezama povezani s unesrećenim Makaranima. Nad tim prijevozom bdjela je i nadzirala ga zdravstvena straža i činovništvo tim više što se nehotice desio i jedan nemili slučaj koji je izazvao paniku među ionako već izbezumljenim Makaranima. Neki im je naime nevješti splitski činovnik uputio brašno koje ne bijaše očišćeno u onoj žurbi od kukolja, pa kad od njega ispekoše kruh mnogi su oboljeli od vrtoglavice, glavobolje i nesvjestice i svak je u onom teškom i neizvjesnom stanju mislio da su to znaci zaraze kugom. Neki stoga bijahu smješteni u bolnice, gdje se i zaraziše od okuženih. Ta pogreška je bila ispravljena i iz Splita je zatim upućeno ogladnjelim zdravo, čisto brašno.⁴⁾

Kada su u Makarskoj pomrli u kugi drvodjelci potrebiti da grade dašćare i skloništa, upućeni su tamo iz Splita majstori sposobni za taj posao. Sklopiše ugovore za te gradnje sporazumjevši se s predstavnicima vlasti uz dobru plaću, ali nekoliko dana zatim pomriješe od kuge svi osim jednoga koji preboli zarazu.⁵⁾ Tim je Split izgubio nekoliko svojih vrijednih majstora.

U borbi protiv širenja kuge istaklo se nekoliko splitskih građana, viših namještenika i službenika u zdravstvu i drugim građanskim i vojničkim službama u gradu i okrugu splitskom, među kojima se ističaše Šibenčanin Antun Anđeo Frari, poznati općinski liječnik i upravitelj lazareta u Splitu, koji je proučavao pojave zaraza, pa pisao i o kugi u Makarskoj razboljevši se i izljuječivši se od te pošasti. Mnogi su od njih, a među njima potomci starih splitskih obitelji, od viših vojničkih časnika, preko općinskog načelnika Petra Albertija do knjigovođe Marina Roića zaslužili spomen svojim izlaganjem u gradu i okrugu⁶⁾ a posebno pak općina splitska, kojoj je kuga, raširena u susjednom makarskom području tada, 1815. godine, bila zaprijetila.⁷⁾

Dubrovačka intendantura, kako rekosmo, iz stalne bojazni da njeno okružje i grad Dubrovnik ne zahvati ta počast, izdala nekoliko proglašena o čuvanju od svake njene pojave i kažnjavanju prekršitelja zdravstvenih mjera koje se pažljivo tada poduzimahu. Iz proglašena od 24. svibnja 1815. doznaje se da je kuga prodrla iz susjednog turskog područja Bosne u Neretvu i to u Opuzen za vrijeme neke svečanosti kad se u crkvi bijaše okupilo mnogo Dalmatinaca, a zatim se raširila po makarskim kućama. Stoga se obavještavalo javnost da će se pristupi u dubrovačko područje dozvoljavati samo preko dubrovačkog lazareta. Osim toga se pozivahu Dubrovčani da ulože sav napor protiv pojave kuge na njihovom području, uz prijetnju kazna.⁸⁾ Drugi proglas donosi 6. lipnja nove izvještaje i podatke o širenju kuge u Makarskoj općini i u okolici Imotskog i Vrgorca koji potvrđuju i nadopunjuju naše dosadašnje znanje o tome. Intendantura ponovno ali još žešće prijeti kaznom onima koji prekrše odredbe i zabrane protiv širenja zaraze.⁹⁾

Oba proglašena, koja ovdje objavljujem u izvornom obliku na talijanskom jeziku, tiču se neizravno i splitskog područja, dok treći proglas, koji je dubrovačka intendantura objavila 6. kolovoza iste 1815. godine, izravno spominje Split i ističe njegove zasluge u pomoći okuženim Makaranima.¹⁰⁾ Taj je upućen orebičkom općinskom načelniku, u čijoj ga ostavštini uz ostala dva i nađoh, a vjerojatno bijaše poslan i ostalim općinama, odnosno sindikatima dubrovačkog okružja. U hrvatskom prijevodu glasi:

Br: 2006.

Gospodinu sindaku pelješke općine

Izvanredno zdravstveno povjereništvo je prikazalo uzvišenoj vladi da je gospodin načelnik splitske općine predao dva sanduka odjeće, koja su tamošnji stanovnici ponudili kao pomoć nesretnim njihovim sunarodnjacima makarskog područja.

Ovaj dobrovoljni velikodušni potez, koji iskazuje poštovanje čovjekoljublja i dobrotvornosti građana ove općine, zaslužuje očito da svi upoznaju. Prema izričitom nalogu uzvišene vlade dužnost mi je, gospodine sindiče, da vas s njim upoznam, kako biste mogli da ga predočite pripadnicima vaše općine.

Od cesaro-kraljevske intendanture
u Dubrovniku 6. kolovoza 1815.

Kaboga
intendant.

Stanovnici makarskog područja bijahu pored ostalih nevolja koje im je zaraza nanijela i ogoljeli jer su u strahu od kuge palili tkanine i odjeću, uvjereni da ti prenose kugu i da je uvoz istočnjačkih rubaca i kapa, vjerojatno fesova i crvenih kapica uobičajenih u narodnoj nošnji, a kriomice prenesenih iz Bosne, unio zarazu u njihov zdravi kraj. Stoga im je skupljanje odjeće u Splitu pomoglo. Taj velikodušni i dobrovoljni čin naišao je stoga na opće priznanje i političke vlasti su ga preko dubrovačke intendature oglasile i pohvalile, kako bi poslužio kao poticaj za pomoć unesrećenima. Proglas se slaže s pisanjem već spomenutog liječnika i znanstvenika Anđela Frarija koji, spominjući dalmatinske općine koje se odazivahu pozivu Zdravstvenog povjereništva i pomagahu različitim pošiljkama unesrećene Makarane, piše: »Posebno im je Split danomice upućivao pomoć, i to njegova predstavništva vlasti koja to nastojahu revno izvršavati po nalogu vlade, ali još više privatnici koji su, među inim stvarima, uputili siromasima Makarske veliki broj muške i ženske odjeće, s doličnim rubljem, košuljama, čarapama i ostalim za osobe svih godišta i položaja, dar koji bješe toliko potrebit tolikim nesretnicima koji ne mogahu ništa iznijeti iz svojih kuća, koje se smatrahu okužene pa stoga bijahu zatvorene. Oni se ne usuđivahu primiti nikakvu stvar ni iz drugih jer sve bijahu u onim trenucima osumnjičene, a nakon tolikih nevolja pretrpjelih u logorima, pa se nađoše odrpani i polugoli. Od te pošiljke moglo se mnogo iskoristiti za ozdravljenje ovog kraja, ali se siromasi nisu mnogo njom koristili, o čemu bi bilo uzaludno i bolno govoriti.«¹¹⁾

Iz tog pisanja doznasmo sadržinu pošiljaka koju je Split dobrovoljno uputio u Makarsku, a vidimo također da ta nije bila pravedno razdijeljena i da odjeću nisu dobili svi oni kojima bijaše potrebita.¹²⁾ Ali za to nisu krivi Splićani. Oni su učinili plemenito djelo, koje je u ono vrijeme nedostatka odjeće nakon napoleonskih ratova u Dalmaciji odjeknulo u pokrajini i bilo cijenjeno. Split je bio dotada često hvaljen zbog važnosti i ljepote svoje luke i kulturno-umjetničke baštine, tada je istaknuta i pohvaljena i čovjekoljubna osobina njegovih građana tim više što bijaše dobrovoljna.

BILJEŠKE:

- 1) L. C. Pavišić, *La Peste di Macarsca nel 1815*, *Memorie Macarensi* I, Trst, 1897, str. 74.
- 2) Omela je i poneku kulturnu priredbu, tako npr. predstave kazališne družine Šarića u Korčuli. C. Fisković, *Kazališne i glazbene priredbe u Korčuli u XIX stoljeću*, *Mogućnosti* XXII, br. 1. Split 1975, str. 3, 25 i *Dani hvarskog kazališta*. Uvod, Split 1975, str. 123. Družine komičara su mogle prenositi i zarazne bolesti, npr. jedna družina iz Jakina u Zadar 1849 godine. A. Cerineo, *Il cholera — morbus*. Split 1856, str. 29.
Kugu u Makarskoj prikazao je na slici zadarski slikar F. Salghetti-Drioli, *Archivio storico per la Dalmazia* I, Vol. I, fasc III, Zadar 1926.
- 3) Riža je bila poznata u Splitu već u 16. stoljeću, a vjerojatno i prije, C. Fisković, *Renesansni žrvanj za rižu u Dubrovniku*, *Zbornik Muzeja primenjene umetnosti* 24/25, Beograd 1981. str. 77, 78.
- 4) L. C. Pavišić, o. c. (1). Prema A. Frariju, str. 61.

5) Ibid, str. 48, Prema A. Frariju.

6) Ibid. str. 85.

7) M. Kazoti piše: »... prima della peste del 1815, che minacciò Spalato, lo scarico delle caravane turche nel suo lazzaretto...« *M. de Casotti*, *Le coste e isole della Istria e della Dalmazia*, Zadar 1840. str. 198.

Međutim, navodeći to upravo iz M. Kazotija G. Novak piše: »Godine 1815. pojavila se u Splitu velika kuga koja ga jako opustoši.« *G. Novak*, *Povijest Splita*, Split 1965. str. 369, 488.

Dušan Berić pak piše da je te godine u Splitu umrlo samo dvanaest osoba od kuge. D. Berić, *Kužne epidemije Splita*, Lječnički vijesnik god. 72, br. 8, Zagreb, kolovoz 1952. str. 305.

8) Ragusei! la patria e in massimo pericolo uniamoci tutti e facciamo il possibile per salvarla. La peste dalla vicina Turchia è stata portata da un traditore in Narenta, e vi si è propagata. Delli individui attaccati dal contagio si sono framischiati a Fort Opus nella chiesa un giorno di Festa, con quantità di persone, che vi si trovavano de varj paesi della Dalmazia. Già il male si è manifestato in cinque case a Macarsca e tredici individui ne sono morti finora. Si teme che esso possa esser portato anche in altri punti.

Non si riceveranno per ora le provenienze dalla Dalmazia, e dalle Isole dell'Adriatico in verun punto di questa Provincia, fuorchè alla sanità di Ragusa ove non saranno ammesse a libera pratica, che dopo qualche giorno di riserva nei lazzaretti. Il piu rigoroso Cordone Civile Militare sarà messo alla frontiera. Ma tutte le misure che le autorità possono prendere sono inutili, se gli Abitanti non vi si prestano con efficacia. Che ognuno si pentri dell'importanza della materia, che ognuno sorvegli l'esecuzione dei Regolamenti sanitarij, ed avverta la Cesarea Reggia Commissione di Sanità di qualunque infrazione, che potrebbe compromettere la publica salute.

Ragusei! se le vostre vite, se le vostre proprietà vi sono care, mettete tutti li vostri sforzi a tener lontano questo flagello della Patria. Guai al disgraziato, che portasse il Contaggio nel Paese! Ma la pena non ricadrebbe su di sui solo; ma le case, e le robe di Coloro, che avessero la sfortuna di attaccare la Peste, saranno imperteribilmente bruciate.

Dall' Imperiale Reggia Intendenza

Ragusa li 24 Maggio 1815

Caboga

Intendente

9) Avviso

Sullo stato dela Peste in Dalmazia

Della notte delli quattro Maggio Pietro, e Matteo Fratelli Romich da Ruiniza violando il Cordone Sanitario, si portarono in Turchia. Il primo andò a Gabella, il secondo i Zarglieni Gram, e ritornando nella notte medesima a Casa vi portarono delle Berette, a dei Fazoletti Turchi. Questi effetti erano appestati. Madalena Marich domiciliata a fort Opus, e figlia di Paolo Andrezza li trasporto in casa di suo Padre a Macarsca, ove furono venduti a più persone di diversi Paesi.

La peste si manifestò in molti punti. In Ruiniza di diecinove persone, che componevano la famiglia Romich, dieciotto morirono ed una sola Donna sopravvisse, quantunque avesse un Bubone.

In Fort-Opus fino li 22 Maggio erano morti tre Individui.

Nella Città di Macarsca fino li 28 Maggio si contavano 48 morti di peste, e molti ammalati.

In Podgora a un ora, e mezza da Macarsca la peste si è manifestata ali 20 nella Casa Marcusich, ed in quella di un Panduro li 21 del Mese.

In Velico Bardo a mezza ora di Macarsca erano già morte due Persone, e tre altre si trovano attaccate.

In Dobragne, territorio d Imoschj, si manifestò li 24 Maggio la peste.

In un Villaggio sulla strada verso Vergoraz erano pure morte li 23 delle persone colpite da questo terribile male.

Nello stesso tempo, che si ricevono questi spaventosi dettagli dalla Dalmazia, giungono dal Cordone notizie sicure, che il male va crescendo nella vicina Turchia.

Ragusei! nel comunicare tali funeste verità questa Cesarea Imperiale Intendenza vi invita di nuovo a vegliare colla maggior attenzione sulli passi delle persone che vi sembrasse sospette. Ogni minima comunicazione coi paesi separati per ordine del Governo è un delitto ed ogniuno è in dovere di denunziare alla vendetta pubblica lo Sciagurato che violando il Cordone Sanitario attenta alla vita di tutti gli abitanti.

Dall Imperiale Reggia Intendenza di Ragusa li 6 Giugno 1815.

Caboga

Intendente

To je poznati Vlaho Bernard Kaboga (G. Erber, Storia della Dalmazia dal 1797—1814. Archivio storico per la Dalmazia vol XV, str. 470).

U Dubrovniku je 1816. objavljena i knjižica s uputom A. Phister-a na latinskom i talijanskom Instruictio pro medicis et chirurgis visitationem aegrotorum et inspectionem cadaverum curatintibus.

Kuga je bila prenesena i na Pelješac. Na svojoj zemljovidnoj karti iz 1822. godine grafičar Vicko Fisković označao je da je istočni zaselak Področje uz Kunu nestao u toj arazi. Danas su tu ruševine. C. Fisković, Ivo Bizar i likovne umjetnosti, Anali Zavoda za povjesne znanosti I. C. JAZU u Dubrovniku XVII. Dubrovbr. 6, Dubrovnik 1979, str. 322.

O kugi na Pelješcu vidi i List dubrovačke biskupije god. III br. 6, Dubrovnik 12. VI 1903, str. 57.

10) № 2606.

Al Signor Sindaco della Comune di Sabioncello. §

La Commissione Straordinaria di Sanità ha rappresentato all'Eccelso Governo, che il Signor Podesta della Comune di Spalato gli abbia rimesso due Cassoni di vestiti offerti da quelli abitanti a sussidio dei proprj sventurati connazionali del Territorio di Macarsca.

Questo tratto spontaneo di generosità che onora l'umanità, e la filantropia di Cittadini di quella Comune merita certamente che sia conosciuta da tutti.

Dietro preciso Ordine dell Eccelso Governo mi faccio un dovere, Signor Sindaco, di portarlo a di lei lume, acciò Ella possa farlo conoscere anche ai di lei Comunisti.

Dall Imperiale. Reggia Intendenza di Ragusa li 6. Agosto 1815.

Caboga

Intendente

Na omotu: № 2606 Al Sindaco della Comune di Sabioncello L'Intendente, Ex officio

11) L. C. Pavišić, O. C. str. 62. Prema Frariju.

12) U Makarskoj je vjerojatno za vrijeme kuge 1815. godine uništeno i mnogo umjetnina i starih umjetničkih tkanina, pa se taj nedostatak starinskih predmeta primjećuje danas u gradu.

C. Fisković, Spomenici grada Makarske, Makarski zbornik I, Split, 1971, str. 213.